

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ КОНЦЕПТУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ В ЗАХІДНИХ ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Розкриваються підходи західних дослідників (М. Лібіцкі, Дж. Аро, Ф. Вебстер та Д. К. Туссу) до розуміння явища «інформаційна війна». Розглядаються публікації на тему інформаційної війни у таких впливових західних ЗМІ, як Deutsche Welle, BBC, The New York Times, The Washington Post, CNN та The Guardian. Виявляються особливості висвітлення матеріалів, присвячених інформаційній війні, та описуються суттєві деталі інформаційної війни, на які звертають увагу автори. Розкриваються американський та європейський варіанти інтерпретації концепту інформаційної війни у ЗМІ. Обґрунтовується важливість відмови від надмірного використання словосполучення «інформаційна війна» у ЗМІ та параноїдального сприйняття ситуації інформаційного протиборства.

Ключові слова: інформаційна війна, ЗМІ, інформаційний простір, кібератака, пропаганда.

Kalinichenko Bogdan. Interpretations of the information warfare concept in the Western mass media

The article reveals the approaches of Western researchers such as M. Libicki, J. Aro, F. Webster, and D. K. Thussu to understanding the phenomenon of «information warfare». Publications on the information warfare are being considered in such influential Western media as Deutsche Welle, BBC, The New York Times, The Washington Post, CNN and The Guardian. The peculiarities of the information materials coverage about the information warfare are revealed and the essential details of the information warfare, which the authors draw attention to, are described. The American and European variants of interpretation of the information warfare concept in mass media are revealed. The importance of refusing to overuse the word «information warfare» in the media and paranoid perception of the information confrontation situation is substantiated.

Key words: information warfare, mass media, information space, cyber attack, propaganda.

Інформаційна війна – поняття, яке дедалі більше набуває популярності не лише в репортажах різних ЗМІ, а й стає

невід'ємною складовою предметного поля політичної науки. Прискіпливе дослідження даного явища дає змогу по-новому розглядати політичні конфлікти, аналізувати виборчі кампанії і, безумовно, відслідковувати дискредитаційні кампанії. Але подібні розробки невідомі широкому загалу. Ними цікавляться або інші науковці, або конкретні політичні актори, які в подальшому використовують їх задля досягнення певних політичних цілей. Як показує практика, уявлення громадян про інформаційну війну формуються на основі відповідних матеріалів у ЗМІ. Більше того, подання такого роду матеріалів може бути не чим іншим, як елементом або засобом ведення інформаційного протиборства. Тому важливо виявити і проаналізувати, як саме висвітлюється явище інформаційної війни у тих чи інших ЗМІ для усвідомлення мети подібних публікацій та вироблення (за потреби) або адекватної відповіді, або їхнього коригування. Особливістю західних ЗМІ є те, що вони транслюють інформацію, яку потім використовують ЗМІ інших країн світу. Це зумовлюється, незважаючи на всі заперечення такого явища, як європоцентризм, політичною і цивілізаційною першістю ЄС та США. Тому цілеспрямоване вторгнення в інформаційний простір Заходу дає змогу отримати значно більше можливостей, ніж у конкретний локальний інформаційний простір. Щоправда, найбільша ефективність досягається завдяки одночасній інформаційній експансії на Захід та в інформаційне поле конкретної країни. Прикладом цього є анексія Криму та початок російської агресії на Донбасі.

Перш за все, у межах даного дослідження розглядатимуться конкретні приклади публікацій по темі інформаційної війни у таких популярних західних ЗМІ, як Deutsche Welle, BBC, The New York Times, The Washington Post, CNN та The Guardian. Також доречно використати напрацювання таких дослідників, як М. Лібіцкі, Дж. Аро, Ф. Вебстер та Д. К. Туссу щодо розуміння явища інформаційної війни в ЗМІ. Але варто зауважити, що комплексних напрацювань саме по темі інтерпретації концепту інформаційної війни в західних ЗМІ немає. Дослідження здебільшого концентруються на виявленні прикладів негативного ворожого інформаційного впливу, аналізі наявних і можливих наслідків, а також на виробленні практичних рекомендацій про-

тидії. Тому метою даної статті є розкриття варіантів інтерпретації інформаційної війни у західних ЗМІ

Починаючи розгляд окресленої проблематики, варто навести визначення поняття «інформаційна війна». Враховуючи, що йдеться про західні ЗМІ та інформаційний простір, доцільно послуговуватися поглядами західних вчених. М. Лібіцкі не визначає інформаційну війну як окреме явище. Вчений вважає, що вся сукупність різноманітних форм інформаційного протистояння, наприклад, хакерські війни, електронні війни та психологічні війни, й створюють інформаційну війну [1]. Фінська дослідниця Дж. Аро зазначає, що інформаційна війна – це стратегічна низка інформаційно-психологічних операцій, що проводяться державою, які впливають на думки, ставлення, дії об'єкта щодо підтримки політичних цілей лідерів країни [2]. За великим рахунком тут ідеться про процес формування громадської думки. Британський соціолог Ф. Вебстер зазначає, що інформаційна війна прийшла на зміну індустріальній війні й характеризується такими ознаками:

- не вимагає масової мобілізації населення. Традиційні солдати поступаються так званим «воїнам знання», які є спеціалістами у використанні комп'ютеризованих технологій;
- відбувається зміна військових інститутів, які починають виконувати більше спеціалізовані та технічно вимогливі ролі;
- війни як такі стають миттєвими;
- інформаційна війна вимагає більш ретельного планування, оскільки ефективність її ведення вимірюється швидкістю гнучкого реагування. Йдеться про збільшення масивів інформації, потрібної для ведення війни, та потреби її швидкої обробки;
- враховуючи, що в інформаційних війнах, на відміну від індустріальних, широкі маси населення не беруть безпосередньої участі, важливим стає досягнення контролю над ЗМІ як трансляторами інформації;
- в інформаційній війні належна увага приділяється «управлінню сприйняттям» населенням внутрішніх справ та ситуації у світі [3].

Як можна зрозуміти, британський вчений, як і його фінська колега, приділяє значну увагу формуванню громадської думки та контролю над ЗМІ. Щоправда, якщо Дж. Аро концентру-

ється на інтернет-просторі, то Ф. Вебстер говорить про ЗМІ в принципі й порушує питання кіберзахисту. Тобто його погляд дещо ширший. Британський дослідник Д. К. Туссу наголошує на важливості переходу низки потужних телеканалів, таких, як CNN та BBC, на формат новин 24/7 [4]. Це дозволяє створювати у глядачів атмосферу обізнаності та постійної включеності в ту чи іншу ситуацію. Як наголошує вчений, закономірно найбільшим попитом користуються не гарні новини, а відомості про смерті, насильство та руйнування, спричинені або природними катаклізмами (землетруси, повені, урагани), або людськими (війни, бунти, вбивства) [5]. Така ситуація не є новою, позаяк і раніше суспільства цікавилися перебігом військових конфліктів чи революцій. Але британський вчений акцентує увагу на тому, що останнім часом з'явилися певні канони висвітлення війн на телебаченні. Всі вони базуються на використанні розважального контексту. Як зазначає Д. К. Туссу, це призводить до десенсибілізації аудиторії щодо трагедії і жахів війни [6]. Одразу варто наголосити, що британський дослідник веде мову про висвітлення «традиційного» збройного конфлікту, але його думка важлива для розуміння ведення інформаційної війни у західних ЗМІ. За великим рахунком, десенсибілізація теж є одним із засобів інформаційного протиборства, оскільки в даному випадку спрацьовує відмежування більшої частини суспільства від бойових дій, про яке говорить Ф. Вебстер у контексті інформаційної війни.

Отже, розкривши погляди обраних західних учених щодо окремих проявів інформаційної війни (інтернет-ЗМІ, телебачення, кіберпростір), варто перейти до розгляду прикладів висвітлення даного явища у західних ЗМІ. Одразу слід зауважити, що у більшості випадків у контексті інформаційного протиборства згадується Росія, рідше – ісламські терористи. Насамперед це дістає відображення у програмних документах ЄС і США. По-друге, про це пишуть самі західні вчені, наприклад Дж. Аро. Показово, що вона заявила: в ході досліджень інформаційного впливу РФ (фабрики тролів) зіткнулася з опором фінських прокремлівських пропагандистів, метою діяльності яких була дискредитація результатів її напрацювань [7]. В результаті деякі з них у 2018 р. були засуджені до ув'язнення та сплати

значних штрафів. По-третє, низка популярних західних ЗМІ (The Guardian, CNN, DW) періодично присвячують певні матеріали інформаційному протистоянню з Росією. Їхня діяльність у даному контексті стала нормою.

Найдавнішою зі статей обраних для даного дослідження західних ЗМІ є публікація DW авторства М. Хартлепа, датована 11.06.2014 р., тобто майже через два місяці з моменту початку війни на Донбасі [8]. Лейтмотивом матеріалу є обґрунтування того, що в Україні відбувається не лише збройний конфлікт, а й інформаційна війна. Основними її проявами є (були на той момент):

- складність отримання інформації через упередженість ЗМІ – головною причиною називається олігархічний контроль. Тут варто зауважити, що дана особливість українських ЗМІ негативно позначається на загальному рейтингу свободи слова в Україні;

- російська пропаганда – наводиться приклад із проблемою іменування бойовиків «сепаратистами», «терористами» чи «борцями за свободу», а також з кримськими татарами, які начебто масово голосують на псевдореферендумі у Криму [9].

Варто звернути увагу на те, що матеріал мав здебільшого описовий характер з короткою аргументацією. Враховуючи, що події лише набирали розмаху, явище інформаційної війни розкривається майже виключно з позиції російської пропаганди на телебаченні. Але важливою тут є сама згадка про інформаційну війну, яка у даній публікації ототожнюється з поданням брехливої інформації та ускладненням доступу до ситуації.

Наступним вартісним матеріалом є стаття С. Енніса на BBC, датована 16.09.2015 р. Як і вищеописана публікація на DW, вона розкриває інформаційну війну на прикладі російської пропаганди на телебаченні. Проте основний акцент робиться на джерелах такого інформаційного впливу (телеканал RT), наведенні фактів збільшення фінансування Росією телеканалу RT та інформаційного агентства «Россия сегодня» та згадці про заходи протидії з боку ЄС (створення антипропагандистських сил, регулювання інформаційного простору в Литві та Латвії, плани Естонії запустити телеканал, спрямований на російськомовних жителів країни) [10]. Особливістю цієї статті є те, що автор намагається

донести до аудиторії неприємну думку – Росія випереджає Захід в інформаційній війні й отримує з цього дивіденди у вигляді важелів впливу на процеси формування громадської думки у світі.

Між цими двома публікаціями 7.07.2015 р. вийшов рерайт матеріалу британського політолога М. Галеотті, спеціаліста з російських спецслужб, у британському виданні «The Guardian». Вчений вважає, що можливості Росії у веденні інформаційної війни значно перебільшені. Ним це обґрунтовується таким чином:

- негативне сприйняття Росії у Європі між 2013 і 2014 р. зросло з 54% до 74% опитаних;
- недовіра до своїх політиків є природною, а не сформованою трансляторами російських меседжів;
- певні успіхи Росії в інформаційному протиборстві зумовлені внутрішніми проблемами ЄС, а не винятковістю чи потужністю її інформаційних засобів. Дослідник наголошує, що деякі заходи Москви в даному контексті є відверто незграбними;
- відсутність органічного поєднання кібератак та формування громадської думки. Зухвалістю перших Росія сама себе дискредитує;
- і Росія, і Захід забувають про те, що інфосфера – це не поле бою, де можна вести повністю підконтрольні кампанії. Це скоріше какофонічний форум, на якому змагаються численні голоси за право бути почутими [11].

Матеріал М. Галеотті цінний тим, що демонструє альтернативний погляд, не підважуючи в цілому загрозу російського інформаційного впливу. Наприклад, учений чітко говорить про успіхи російської пропаганди щодо війни на Донбасі – від світу приховувалася інформація щодо справжнього перебігу подій [12]. Також подається більш широкий погляд на ті заходи й інструменти, які застосовує Росія. Це не лише телебачення, а кібератаки, залучення фабрик тролів, використання внутрішніх суперечностей в ЄС тощо. По суті, метою такої статті є не стільки нівелювання небезпеки з боку РФ, скільки досягнення реального оцінювання такої небезпеки з подальшою організацією адекватної відповіді.

Окрім подій на Донбасі, тема Росії та інформаційної війни висвітлюється в контексті її можливого втручання у вибори.

Останнім значним матеріалом щодо цього є публікація авторства Е. Накашіми у всесвітньовідомому «The Washington Post», датована 25.12.2019 р. Вона присвячена питанню розробки Кібернетичним командуванням США тактик протистояння спробам втручання РФ у президентські вибори 2020 р. [13] Як відомо, тема зв'язку з Росією та втручання у вибори 2016 р. є вкрай чутливою для президента США Д. Трампа, тому йому важливо формувати громадську думку в контексті захищеності американців від будь-яких негативних інформаційних впливів з боку Росії. Власне про це згадується у статті. Показово, що сам матеріал, на відміну від раніше зазначених європейських, подається у вигляді роз'яснення. Так, журналістка пояснює різницю між психологічними операціями, які США проводили у Перській затоці, та заходами протидії в мережі Інтернет. Також висвітлюються імовірні способи боротьби з російськими хакерами: попередження про публічне розкриття їхньої діяльності, блокування роботи серверів, пов'язаних з ними і т. ін. Навіть йдеться про обмежені кібероперації проти окремих російських політиків і олігархів [14]. У формі роз'яснення також представлена стаття К. Свішер, опублікована 18.12.2018 р. у виданні «The New York Times». Її основним мотивом є просвітництво: як користувачам соціальних мереж, таких як Facebook та Twitter, протистояти спробам негативного інформаційного впливу [15].

Прикладом некоректного використання поняття «інформаційна війна» є матеріал Х. Колд на CNN щодо загострення протистояння між опозицією та владою у Венесуелі у травні 2019 р. Стаття починається з того, що паралельно сутичкам у Каракасі розгортається інформаційне протистояння у соціальних мережах і телеканалах. Але сама публікація здебільшого описує блокування владою доступу до низки соціальних мереж та інтернет-видань [16]. Безумовно, такі кроки можна розцінити як елемент інформаційної війни, проте в даному випадку концентрується увага не на процесі протистояння в Інтернеті чи на телебаченні, а на типовому для авторитарних країн обмеженні нормального доступу до інформаційного простору. Такого роду публікації засвідчують доволі тривіальну проблему – про явище інформаційної війни говорять всі і настільки часто, що дане словосполучення намагаються використати при будь-якій наго-

ді. У свою чергу, це, дійсно, як зазначив М. Галеотті, породжує своєрідну параною [17]. Також не слід забувати про банальний клікбейт – побудову заголовку з метою заманювання ширшої аудиторії до переходу на публікацію.

Отже, у широкому сенсі інтерпретація концепту інформаційної війни в низці західних ЗМІ співпадає з поглядами вчених. Як вже зазначалося, видання згадують такі її прояви, як пропаганда, фабрики тролів, кібератаки, маніпулювання інформацією, обмеження доступу до каналів інформації тощо. Але очевидно, що публікації у ЗМІ не можуть і не мають повною мірою формувати наукове уявлення щодо даного явища. В контексті формування громадської думки в потрібному напрямку основним завданням таких матеріалів має бути роз'яснення та ознайомлення з можливими заходами негативного інформаційного впливу противника. Як вже зазначалося, на цьому акцентують увагу американські ЗМІ. У свою чергу, європейські ЗМІ подають здебільшого опис тих чи інших проявів інформаційної війни, констатуючи факт самого процесу. Особливо показово в даному випадку є публікація М. фон Гайна на DW щодо висвітлення фактів російської дезінформації та пропаганди стосовно коронавірусу [18]. Тобто маємо два варіанти інтерпретації даного концепту:

- роз'яснювальний, який ґрунтується на розкритті конкретних складових інформаційної війни (психологічні операції, кібератаки), їх інструментарію та можливих шляхів протистояння;
- описовий, який базується на констатації факту ведення інформаційної війни у таких напрямках, як пропаганда, дезінформація, створення псевдоновинних агентств тощо.

По суті, за кожним із них стоять свої концепції формування громадської думки. Наприклад, американцям завжди доводиться факт того, що їхній інформаційний простір у безпеці. Європейців, за великим рахунком, попереджають про можливість негативного інформаційного впливу, коротко ознайомлюючи з його проявами. У даному контексті некоректно висловлюватися щодо правильності одного варіанту чи хибності іншого, оскільки можна навести успішне протистояння російській інформаційній експансії як США, так і таких країн ЄС, як Латвія, Литва та Естонія. Більш нагальним завданням має стати уникнення

використання словосполучення «інформаційна війна» при будь-якій нагоді та відмова від параноїдального сприйняття ситуації інформаційного протиборства. Небезпека першого полягає в тому, що інформаційна війна починає сприйматися несерйозно, часті згадки про неї відверто обтяжують аудиторію. В свою чергу, параноїдальне сприйняття знижує можливості адекватної протидії негативному інформаційному впливу противника, позаяк у такому стані складно оцінити реальні загрози та вміло використати наявні ресурси. У будь-якому разі важливо, що в західних ЗМІ тим чи іншим чином явище інформаційної війни залишається у полі зору, і його висвітлення використовується для забезпечення меншої вразливості громадської думки перед інформаційним впливом противника.

1. Libicki Martin C. What is information warfare? National Defense University Press, 1995. P. X. 2. Aro J. The cyberspace war: propaganda and trolling as warfare tolls. *European View*. 2016. Vol. 15, issue 1. P. 122. 3. Webster F. Information Warfare in an Age of Globalization. *War and the Media: Reporting Conflict 24/7*. Ed. D. K. Thussu and D. Freedman. SAGE Publications, 2003. P. 62–64. 4. Thussu D. K. Live TV and Bloodless Deaths: War, Infotainment and 24/7 News. *War and the Media: Reporting Conflict 24/7*. Ed. D. K. Thussu and D. Freedman. SAGE Publications, 2003. P. 119. 5. Idid. P. 124. 6. Idid. P. 124. 7. Aro J. The cyberspace war: propaganda and trolling as warfare tolls. *European View*. 2016. Vol. 15, issue 1. P. 122. 8. Ukraine's informational war. URL: <https://www.dw.com/en/ukraines-information-war/a-17700203>. 9. Idid. 10. Russia in «information war» with West to win hearts and minds. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34248178>. 11. The West is too paranoid about Russia's information war. URL: <https://www.theguardian.com/world/2015/jul/07/russia-propaganda-europe-america>. 12. Idid. 13. U.S. Cybercom contemplates information warfare to counter Russian interference in 2020 elections. URL: https://www.washingtonpost.com/national-security/us-cybercom-contemplates-information-warfare-to-counter-russian-interference-in-the-2020-election/2019/12/25/21bb246e-20e8-11ea-bed5-880264cc91a9_story.html. 14. Idid. 15. How you can help fight the information wars. URL: <https://www.nytimes.com/2018/12/18/opinion/russia-disinformation-facebook.html>. 16. Information war escalates as Venezuela tries to contain uprising. URL: <https://edition.cnn.com/2019/05/01/media/media-venezuela-information-war/index.html>. 17. The West is too paranoid about Russia's information war. URL: <https://www.theguardian.com/world/2015/jul/07/russia-propaganda-europe-america>. 18. Disinformation and propaganda during the coronavirus pandemic. URL: <https://www.dw.com/en/disinformation-and-propaganda-during-the-coronavirus-pandemic/a-52970643>

Kalinichenko Bogdan. Interpretations of the information warfare concept in the Western mass media

The article reveals the approaches of Western researchers such as M. Libicki, J. Aro, F. Webster, and D. K. Thussu to understanding the phenomenon of «information warfare». Publications on the information warfare are being considered in such influential Western media as Deutsche Welle, BBC, The New York Times, The Washington Post, CNN and The Guardian. The peculiarities of the information materials coverage about the information warfare are revealed and the essential details of the information warfare, which the authors draw attention to, are described. The American and European variants of interpretation of the information warfare concept in mass media are revealed. The importance of refusing to overuse the word «information warfare» in the media and paranoid perception of the information confrontation situation is substantiated.

Information warfare is a concept that is gaining popularity not only in the coverage of various media, but also becomes an integral part of political science. A meticulous study of this phenomenon allows us to rethink political conflicts, analyze election campaigns, and of course, track discredit campaigns. But, unfortunately, such developments are unknown to the general public. Only other interested researchers or specific political actors, who will use them in to achieve certain political goals in the future are interested in them. As practice shows, perceptions of citizens' information warfare are formed on the basis of relevant media material. Moreover, the submission of this kind of material may be nothing more than an element or means of conducting information confrontation. Therefore, it is important to identify and analyze how the information warfare phenomenon is covered in particular media in order to understand the purpose of such publications and produce (if necessary) or adequately respond to or correct them. A feature of the Western media is that they broadcast information, which is then used by media from other countries. This is conditional, despite all the denials of such a phenomenon as eurocentrism, the political and civilizational primacy of the EU and the US. Therefore, a purposeful invasion into information space of the West provides much more opportunities than into specific local information space.

EU and the US have different variants of the information warfare concept interpretation in mass media. In this context, it is incorrect to speak about the correctness of one variant or the fallacy of another, since it is possible to cite a successful opposition to Russian information expansion of both the USA and EU countries such as Latvia, Lithuania and Estonia. A more urgent task should be to avoid using the phrase «information warfare» at all times and to refrain from a paranoid perception of the situation of information confrontation. In any case, it is important that in the Western media the information warfare phenomenon kept in view and its coverage is used to make public opinion less vulnerable to the information influence of the enemy.

Key words: information warfare, mass media, information space, cyber attack, propaganda.